



# Національний природний парк «Джарилгацький»



Національний природний парк «Джарилгацький» розміщений у Скадовському районі Херсонської області. Загальна площа Парку становить 10 000 гектарів. Значну його частину займає найбільший незаселений острів Європи – Джарилгач. Національний природний парк підпорядкований Міністерству екології та природних ресурсів.





Джарилгацька коса



## ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ

Екологічне значення о. Джарилгач та Джарилгацької затоки було відоме ще з початку ХХ століття, як важливого місця перебування багатьох видів птахів під час міграцій та зимівлі. Незважаючи на природну цінність території, остаточного природоохоронного статусу вона набула майже сто років потому.

У 1922 році о. Джарилгач, разом із затокою приєднали до заповідника «Асканія-Нова». Згодом, у липні 1927 року було створено Надморські заповідники, до складу яких увійшли деякі ділянки Північного Причорномор'я, Сиваша та узбережжя Азовського моря, серед яких і «острів «Джарилгач» з морською смугою навколо нього 1 км завширшки і західною частиною Джарилгацької затоки». Пізніше, на базі «Надморських заповідників» було створено два державні заповідники: Чорноморський та Азово-Сиваський. Джарилгацька затока і о. Джарилгач увійшли до складу Чорноморського заповідника.

У 1937 році більшу частину Джарилгацького відділення виключили із складу Чорноморського заповідника і передали колгоспам Скадовського району для випасу домашньої худоби, залишивши заповідними лише 982 га, а у 1951 році і заповідна частина була передана колгоспам.

У 1974 році для охорони рідкісного виду золотобородника цикадового, здатного закріплювати сипучі піски, на острові було створено ботанічний заказник республіканського значення «Джарилгацький», площею 300 га. Починаючи з кінця 1980-х років, скадовське «Екологічне товариство «Джарилгач» розпочало боротьбу за створення національного парку на Джарилгачі.

Указ Президента України «Про створення національного природного парку «Джарилгацький» врешті був підписаний 11 грудня 2009 року.

## ФЛОРА ПАРКУ

Рослинний світ НПП «Джарилгацький», зокрема острова Джарилгач, представлено псамофітною, псамофітно-степовою, лучною, болотною, солонцевою, солончаковою і вищою водною рослинністю. Значні площі займають штучні деревні й чагарникові насадження. В межах материкових ділянок представлені залишки полинових степів та синантропні угруповання. Всього на острові Джарилгач нараховується понад 500 видів судинних рослин, з них до Червоної книги України занесено 21 вид. На території парку наявні 5 рідкісних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України.

Піщано-черепашкові наноси вкриті розрідженою рослинністю, як типовими видами – колосняк причорноморський та гірчиця морська причорноморська, так і рідкісними (миколайчики приморські та катран приморський). Псамофітно-степова рослинність займає найвищі ділянки всередині острова, де домінує золотобородник цикадовий. Серед рідкісних представників піщаної рослинності можна виділити ковилу дніпровську, яка утворює аспекти в пониженнях між кучугурами. Дюни вкриті угрупованнями, утвореними осокою колхідською, молочаєм Сег'є та житом диким. Значну частину дюн покривають лишайники та мохи, зокрема кладонія листувата.



Урочище «Пиндики»



Золотобородник цикадовий



Кендир венеційський Русанова



Ефедра двоколоскова



Катран морський



Морківниця прибережна



Лучна рослинність острова Джарилгач приурочена до міжкучугурних знижень та короткозаливних рівнинних ділянок. Представлена переважно рослинністю глікофітних лук. Найбільші площі утворюють угруповання, в яких домінують покісниця розставлена, прибережниця берегова. Глибокі пониження із слабозасоленими ґрунтами займають ценози, утворені ситниками приморським та Жерара, бульбокомишем морським. В осолонцюватих пониженнях зростають зозулинці розмальований, блощичний і болотяний. Болотна рослинність займає великі площі внутрішніх острівних ділянок, що підлягають затопленню де звичайним домінантом є очерет звичайний.



**Плодоріжка болотяна**



**Плодоріжка блощична**



Великі ценози меч-трави займають чітко виражені тривалозаливні видовжені пониження. Солончакова рослинність займає найбільші площі, домінантами є однорічний солонець простертий, на підвищеннях зустрічаються подушки сарсазану шишковидного.

На території острова з 1960 до 2000 років велись роботи із заліснення. Після цього до умов острова пристосувались маслинка вузьколиста та тамарикс галузистий.

Мікобіота налічує 57 видів грибів, флора лишайників – 26 видів, мохоподібних – 5 видів.

## ФАУНА НПП

### Мешканці акваторії

Прилеглу до о. Джарилгач акваторію населяють від поверхні до найбільшої глибини медузи коренерот та аурелія. У піщаний ґрунт моря закопуються черви-поліхети. Серед молюсків найбільш помітні двостулкові мідії та червононогі рапани, з ракоподібних – кам'яна та трав'яна креветки, рачки-бокoplави, краби-плавунці, раки-самітники тощо.

Близько 57 видів і підвидів риб мешкають, власне як в Джарилгацькій затоці, так і вздовж морського узбережжя о. Джарилгач.



Медуза-коренерот



Краб кам'яний

Досить поширеними є бички, чорноморська камбала, осетрові риби – белуга, осетр та севрюга. У пісок зариваються скати або морські коти. У солоних лиманах серед зостери ховаються зеленушки, морські голки, морські коники, бички-травники та ін. У затоці зустрічаються цінні промислові риби – чорноморський оселедець, тюлька, бичок-кнут, шпрот, глос, катран та кефаль. Значна кількість видів і підвидів риб є понтійськими або понто-каспійськими ендеміками, тобто такими, що зустрічаються виключно на цих територіях.

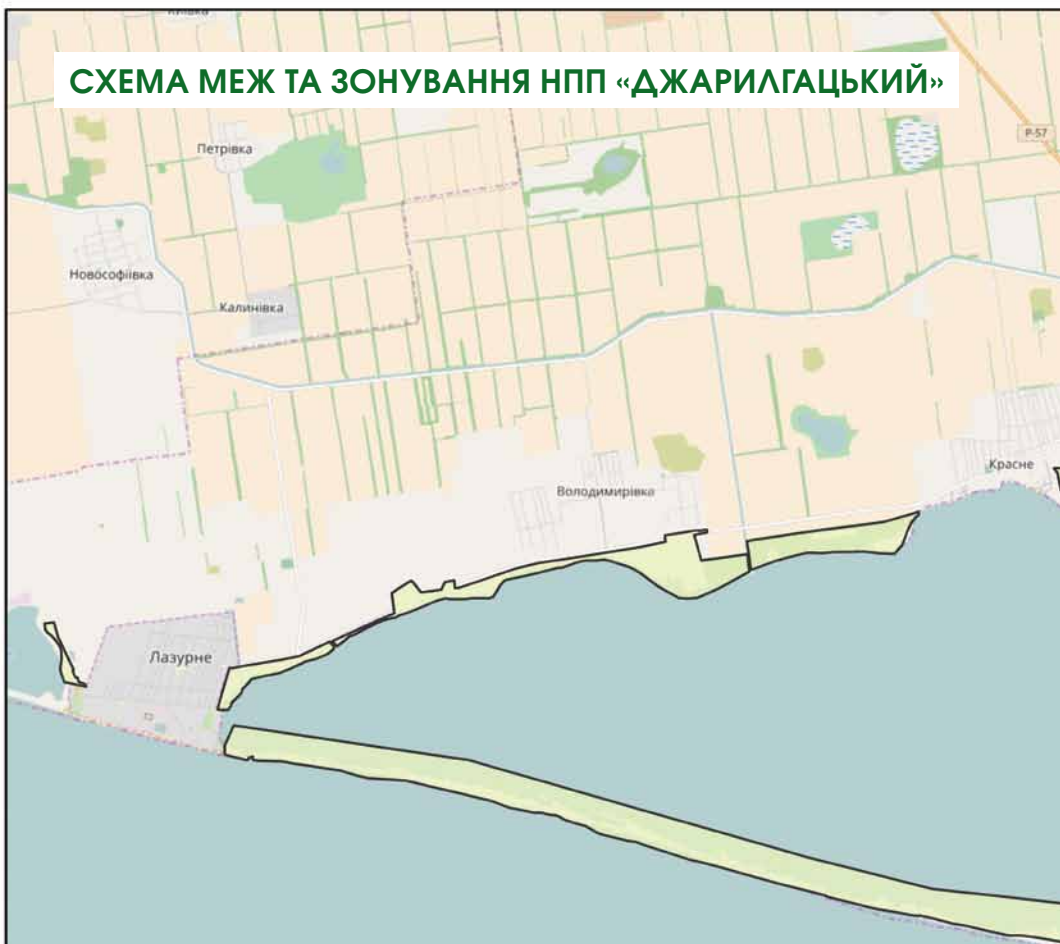


Рак-самітник



У Джарилгацькій і Каркінітській затоках Чорного моря зустрічається три види морських китоподібних ссавців два види дельфінових і один з родини морських свиней. Це дельфінбілобочка або звичайний та чорноморська афаліна. Усі китоподібні занесені до Червоної книги України. У зв'язку зі стихійним розвитком дельфінаріїв, під загрозою перебуває чорноморська популяція афаліни.

## СХЕМА МЕЖ ТА ЗОНУВАННЯ НПП «ДЖАРИЛГАЦЬКИЙ»



□ Межі НПП

▨ Землі, які безпосередньо підпорядковані адміністрації НПП

### Функціональне зонування

■ Заповідна зона

■ Зона регульованої рекреації

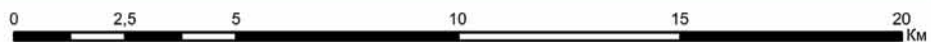
■ Зона стаціонарної рекреації

■ Господарська зона

▭ Ботанічний заказник "Джарилгацький"



(c) OpenStreetMap and contributors, Creative Commons-Share Alike License (CC-BY-SA)



## Мешканці суходолу

**Безхребетні.** На материковому узбережжі в підстилці лісосмуг та на добре зволжених ґрунтах зустрічаються дощові черв'яки, мокриці та багатоніжки, а також близько 60 видів павуків. На початку березня прокидаються клопи-солдатики та семикрапкові сонечка. У квітні з'являються жуки-чорнотілкі, жужелиці. У травні можна спостерігати листоїдів, довгоносиків, вусачів, могильників, починають вилітати метелики голуб'янок та совок. Літом зустрічається священний жук давніх єгиптян – скарабей. З кінця червня починають вилітати метеликів-жовтушки, перламутрівки, з'являються сарана, прус італійський, коники та богомоли.



Емпуза смугаста



Пташеня сови вухатої



Скарабей



Богомал звичайний



**Пташине різноманіття.** Орнітофауна парку налічує 250 видів птахів, як тих, що зимують тут, гніздують або пролітають під час міграцій. В сезон гніздування на острові та на прилеглий акваторії налічують до 20–25 тисяч пар птахів. А під час зимівлі та міграцій тут скупчується до 150 тисяч особин, переважно водоплавних птахів. Безпосередньо на узбережжі знаходять притулок та корм мігруючі водоплавні птахи, серед них лебідь кликун та шипун. Налічується до 7–8 тисяч особин качиних: лиска, крижень, свищ, червоноголова чернь тощо. Через Джарилгач пролягає шлях перельоту степового журавля та кроншнепів. На о. Джарилгач мешкають мартини жовтоногий, середземноморський, тонкодзьобий, рябодзьобий, малий і каспійський крячки, сивки (травник, турухтан та великий уліт). Тут зустрічаються гуски (сіра та білолоба), лиски, баклани. Серед птахів, що зимують/гніздують на Джарилгачі, є рідкісні або такі, що знаходяться під загрозою знищення та потребують особливого охоронного статусу. До Червоної книги України занесено 69 видів птахів, що мешкають на острові, а близько 230 видів входять до природоохоронних списків різного рівня. Такими рідкісними видами, до прикладу, є рожевий пелікан, огар, степовий орел, дрофа, чорний лелека, степовий журавель, пісочник морський, кулик-сорока, пухівка, крех середній, лежень, довгоніг, луговий дерихвіст, чоботар.

Серед найбільш цікавих рідкісних птахів остро-  
ву – **огар**, **пухівка** та **крех середній**. **Огар** – кач-  
ка яскравого жовто-гарячого кольору. **Пухівка** та  
**крех середній** є типовими для північних терито-  
рій, а пухівка трапляється навіть за полярним ко-  
лом. Проте ці види утворили тут, на півдні Украї-  
ни, ізольовані гніздові популяції.

**Крах середній** відрізняється від багатьох видів  
качок. Птах має вузький загострений дзьоб з зуб-  
чиками по краях. Розмірами він трохи менший за  
крижня. Дорослі птахи мають на голові чуб, ви-  
довжені шию та тулуб з далеко відставленими  
назад ногами. Задній палець на нозі має широку  
шкіряну лопать. На островах заток Чорного моря  
крах середній влаштовує гнізда в заростях оче-  
рету. У кладці від 4 до 14 яєць, в середньому –  
10-11. Пташенята з'являються наприкінці черв-  
ня та в липні. Часто на затоках спостерігаються  
об'єднані виводки з 15-20 особин, яких супро-  
воджують дорослі самки. Виводки дуже вразливі і  
потерпають від хижацької поведінки жовтоного-  
го мартина. Реальна чисельність пташенят, що  
піднялись на крило, дуже низька. Часто гинуть  
молоді птахи, в період раннього осіннього полю-  
вання. Хоча на цей вид полювання заборонено,  
молоді птахи, які ще погано літають, дуже часто  
потрапляють під постріли.

**Пухівка**, або **гага звичайна**, найбільш леген-  
дарна качка Причорномор'я, що переселилась  
сюди із заполярного кола лише в середині 70-х  
років ХХ сторіччя. Можна припустити, що під час  
міграцій та зимівлі, пухівка знайшла на Чорно-  
му морі більш комфортні, порівняно із заполяр-  
ним колом, умови і лишилась тут. Пухівка – ве-  
лика качка, вагою до 2 кг, з великою головою,  
що переходить у прямий дзьоб. Самці і самки  
у пухівок дуже різні. Самець – біло-чорно-жов-  
тий красень, самичка – бура, дуже непримітна.  
Наразі основне гніздове поселення знаходиться  
у Чорноморському біосферному заповіднику на  
островах Ягорлицької затоки. У кінці 80-х років  
цей вид з'явився і на островах Тендрівської за-  
токи. З 1998 р. окремі пари зустрічаються на  
островах Джарилгач та Чумаки Джарилгацької  
затоки Чорного моря.



Олень плямистий



Муфлони



Ягня муфлона

**Ссавці.** У Парку налічується більше 30 видів ссавців. Серед комахоїдних: їжак білогрудий, землерийки мала та білобрюха. Тушканчик великий та тхір степовий занесені до Червоної книги України. На острові мешкають заєць-русак, лисиця звичайна, а також єнотовидний собака і кабан дикий, що самостійно інтродукувались на території острова. Кількість особин дикого кабана наразі складає від 6 до 12 особин. На материковому узбережжі зустрічається ховрах малий та сліпак піщаний.

В 1972 р. було розпочато акліматизацію оленя шляхетного, в 1980 – муфлона європейського, а в кінці 80-х років – ланей. Нині на острові близько 300 оленів шляхетних, 180 муфлонів, 14 кабанів і 150 ланей.

## ФУНКЦІОНАЛЬНІ ЗОНИ НПП «ДЖАРИЛГАЦЬКИЙ»

Особливістю охоронного статусу національного природного парку є поєднання функцій охорони та збереження біорізноманіття, а також збалансованого використання території (рекреація, еко-освіта тощо). Відповідно, за своїми функціями територія НПП ділиться на **зони з різним режимом охорони**: заповідна зона, до якої входить ботанічний заказник «Джарилгацький»; зони регульованої і стаціонарної рекреації та господарська зона.





**Заповідна зона** призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів. На території заповідної зони забороняється будь-яка господарська та інша діяльність, що порушує природні процеси і створює загрозу шкідливого впливу на її природні комплекси та об'єкти (в т.ч. розведення вогнищ, влаштування місць відпочинку, стоянка транспорту, проїзд і прохід сторонніх осіб, заготівля кормових трав, лікарських та інших рослин, квітів, насіння, очерету, випасання худоби, вилов і знищення диких тварин, порушення умов їх оселення, гніздування, інші види користування рослинним і тваринним світом, що призводять до порушення природних комплексів).

У межах **зони регульованої рекреації** проводяться короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць.

**Зона стаціонарної рекреації** – призначена для розміщення об'єктів обслуговування відвідувачів парку. В цій зоні можуть створюватися рекреаційні, туристичні комплекси. Забороняється будь-яка господарська діяльність, що не пов'язана з цільовим призначенням цієї функціональної зони або може шкідливо вплинути на стан природних комплексів та об'єктів заповідної зони і зони регульованої рекреації.

В межах **господарської зони** проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та землекористувачів, що включені до складу парку, на яких господарська діяльність здійснюється з додержанням вимог та обмежень, встановлених для зон антропогенних ландшафтів біосферних заповідників та за погодженням НТР Парку.



**Текст підготували:** Шапошникова А. О., Мойсієнко І. І. під. ред. Прекрасної Є. П., Василюка О. В.

Буклет розроблено на основі матеріалів проекту організації Парку, Руденко В. П., Шешіної Н. В., Шапошникової А. О.

**Фото:** М. Богомаз, Д. Ширяєва, І. Мойсієнко, Є. Калашник, А. Шапошникова, В. Юник.

**Карта:** Г. Коломицев.

Виготовлено ГО «КОВИЛОВИЙ СТЕП» в рамках проекту «Збереження біорізноманіття степового ландшафту в приморських НПП України» за сприяння Програми малих грантів Глобального екологічного фонду, що впроваджується Програмою розвитку ООН.



## КОНТАКТИ

**Адреса:** вул. Володарського, 3,  
м. Скадовськ, 75700,  
Херсонська обл.

**Веб-сайт:** <http://nppd.com.ua/>

**E-mail:** [dgarilgath@ukr.net](mailto:dgarilgath@ukr.net)

**Телефон:** (05537) 5-25-80

